

Marija Bortiek, Edina Pulić, Zdravstveno veleučilište u Zagrebu

Socijalna okolina i adolescenti s neurorazvojnim oštećenjima

SAŽETAK

Tijekom adolescencije međuljudski odnosi i interakcije povećanjem socijalnog područja dobivaju na značenju, stoga je dokazano da socijalna okolina utječe i pozitivno i negativno na sudjelovanje u njoj. Istraživanja su pokazala da studenti s invaliditetom sudjeluju manje i rjeđe u školskim krugovima i organizacijama, manje se druže s kolegama izvan učionice, značajke okoliša znatno su veća zapreka školskog sudjelovanja, a fizički, kognitivni i socijalni zahtjevi također mogu stvoriti prepreke za sudjelovanje. Zbog svih navedenih saznanja cilj ovog istraživanja bio je ispitati uključenost i prilagodbu adolescenata s NO-om na zahtjeve socijalne okoline, ispitati izvor podrške koju primaju te percepciju primljene pomoći. Istraživanje je obuhvatilo 36 adolescenata s NO-om u dobi od 15 do 20 godina s mjestima prebivališta po cijeloj Hrvatskoj. Rezultati su pokazali da socijalno okruženje ima velik utjecaj na funkcioniranje adolescenata s NO-om u cjelini. Bez obzira na stupanj funkcionalnosti, svi imaju potrebu ravnopravno sudjelovati u životu zajednice. Pokazalo se da im prisutnost socijalne podrške uvelike pomaže u podizanju samopouzdanja. Dobiveni rezultati upućuju i na neka nova pitanja koja bi trebalo dalje istražiti, poput saznanja o tome što sve utječe na nelagodu i nesigurnost koju adolescenti s NO-om osjećaju kada se nalaze u nepoznatoj okolini, kako percipiraju budućnost i smanjenu ulogu uže i šire obitelji u odrasloj dobi itd.

Ključne riječi: utjecaj socijalne okoline, adolescenti, neurorazvojna oštećenja, podrška

---

* Adresa za kontakt: Edina Pulić, Zdravstveno veleučilište, Ksaver 209, Zagreb, e-mail: edina.pulic@zvuh.hr

Uvod

Adolescencija je razvojna faza u životu koja je okarakterizirana kao najburnija; to je razdoblje u kojem se adolescenti osjećaju drugačije nego što su se osjećali kao djeca, doživljavaju mnoge fizičke i emocionalne promjene, mijenja im se ponašanje. Ovo razdoblje obilježeno je promjenama u raznim aspektima razvoja koje oblikuju i mijenjaju misli i osjećaje adolescenata o sebi samima. Ninčević (2009) navodi da adolescenciju obilježavaju pozitivne i negativne karakteristike koje se često opisuju kao razdoblje „bure i oluje“, a i jedne i druge okarakterizirane su promjenama. Adolescent postaje svjestan sebe i svoga života o kojem počinje razmišljati, pitati se i tražiti se. Mijenja se odnos prema sebi, prema obitelji, prema drugima, prema institucijama, prema religiji. Adolescenti su skloniji tome da budu zadovoljni sobom ako smatraju da njima važne osobe, poput roditelja, prijatelja, vršnjaka, imaju dobro mišljenje o njima. U vrijeme adolescencije najvažnije postaje mišljenje vršnjaka, iako je i mišljenje roditelja i dalje prilično važno (Dacey i Kenny, 1994, prema Radovanović i Glavak, 2003). Odbačenost od vršnjaka jedan je od emocionalno najtežih položaja u kojem se može naći mladi čovjek. Adolescentima je najvažnije da pripadaju grupi vršnjaka i da budu od nje prihvaćeni jer su upravo vršnjaci ti koji djeluju kao zrcalo u kojem mlada osoba vidi sebe. Okolina se definira kao kontekst (situacija) koja djeluje izvan pojedinca, a izaziva njegov unutarnji odgovor (Law, 1991). Istraživanja okolinskih čimbenika i njihov utjecaja na život individue su kompleksna. Pod terminom *socijalna okolina* podrazumijeva se zapravo interakcija s ljudima koji nas okružuju u određenom vremenu; bilo tko s kime možemo doći u kontakt i komunicirati. Socijalna okolina, odnosno ljudi s kojima je takva mlada osoba okružena, mogu djelovati na nju na dva različita načina; oni mogu biti poticajni i pružiti joj toliko željenu podršku koja joj je potrebna za razvijanje samopouzdanja. Ista okolina može imati i negativan utjecaj na pojedinca i priječiti njegov razvoj. Socijalna okolina u kojoj se pojedinci nađu uobičajeno predstavlja odrednicu mišljenja koje će se konačno usvojiti (Cialdini i Goldstein, 2004; Huckfeldt i Sprague, 1995; Klar, 2014). Kako Sinclair (2012) kaže: „... društvenim odnosima definiramo naše temeljno ljudsko iskustvo, od naših osjećaja sebstva do naših želja... [Pojedinci] su proizvodi njihove društvene okoline. Oni odražavaju... norme svojih društvenih mreža, a ne svoje individualne sklonosti“. Isto tako, Visser i Mirabile (2004) objašnjavaju: „Narodni... stavovi društveno su strukturirani, odražavaju ne samo njihove misli i osjećaje, već i preferencije važne drugima.“ Socijalno okruženje može imati osobito snažan utjecaj na mlađe osobe koje imaju još dovoljno vremena da formiraju snažna mišljenja (Sears, 1986; Visser i sur., 2006). Učinci nečijeg socijalnog okruženja na ponašanje također se mogu proširiti izvan sadašnje interakcije i utjecati na njegovo buduće ponašanje i životni vijek

(Liebgold, 2014). Tijekom adolescencije međuljudski odnosi i interakcije povećanjem socijalnog područja dobivaju na značenju (Giordano, 2003, prema Ashley i sur., 2014). Dokazano je da socijalna okolina utječe na sudjelovanje i pozitivno i negativno, ovisno o kontekstu. Neposredna blizina odraslih i negativni stavovi drugih mogu utjecati na sudjelovanje negativno (Richardson 2002; Hemmingsson i sur., 2003; Carter i sur., 2008; Morrison i Burgman, 2009; Diez, 2010), dok pomoć kolega, poput nošenja knjiga, pomaže učenicima s teškoćama i bez njih da više sudjeluju u razrednim aktivnostima i aktivnostima tijekom odmora (Eriksson i sur., 2007; De Schauwer i sur., 2009). Prema podatcima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2001) fizički, socijalni i osobni čimbenici važan su aspekt sredine u kojoj ljudi žive i provode svoje živote. Iskustvo invaliditeta opisano je kao rezultat interakcije između zdravlja neke osobe ili funkcionalnog oštećenja i okolišnih čimbenika. Studenti s invaliditetom sudjeluju rjeđe i manje u školskim klubovima i organizacijama, te se manje druže s kolegama izvan učionice; značajke okoliša znatno su veća zapreka školskog sudjelovanje učenika s teškoćama u razvoju, a fizički, kognitivni i socijalni zahtjevi također mogu stvoriti prepreke za sudjelovanje (Coster i sur., 2013). *Socijalna podrška* je multidimenzionalni koncept koji obuhvaća strukturalnu socijalnu podršku i funkcionalnu društvenu podršku (Guay i sur., 2006; Schnurr i sur., 2004). Strukturna socijalna podrška odnosi se na količinu i kvalitetu dostupnih odnosa ili društvenih uloga, kao što je učestalost individuinog kontakta s raznim članovima grupe i gustoća i složenost odnosa među članovima grupe. Funkcionalna socijalna podrška odnosi se na stupanj do kojeg pojedinac vjeruje da su njegove/njezine potrebe za druženjem, intimnosti i poštovanjem ispunjene (Schnurr i sur., 2004). Slaba socijalna podrška i mreža socijalnih kontakata mogu dovesti osobu u socijalnu izolaciju. To može rezultirati tjelesnim simptomima kojima osoba na neprilagođen način traži pomoć, pokušava privući pozornost drugih na sebe ili pokušava kontrolirati druge (Cohen, 1990, prema Karačić, 2012). Harter (1990, prema Radovanović i Glavak, 2003) nalazi da je među utvrđenim dimenzijama samopoimanja kod adolescenata s visokim samopoštovanjem, osim tjelesnog izgleda, najviše povezan osjećaj prihvaćenosti vršnjaka. Za adolescente s niskim samopoštovanjem veća je vjerojatnost da se neće svidjeti vršnjacima ili da će ih vršnjaci odbaciti, a takav će položaj djelovati negativno na samopoštovanje (Dacey i Kenny, 1994, prema Radovanović i Glavak, 2003). Socijalna podrška bitan je čimbenik interakcije pojedinca s društvom u cjelini, ali i značajan zaštitni čimbenik u vidu sprječavanja doživljavanja nekog događaja kao stresnog. Percipirana socijalna podrška pojedinčeva je kognitivna procjena s obzirom na dostupnost značajnih drugih u svojoj društvenoj mreži koji mu mogu pružiti potporu (Williams i sur., 2004) i potencijalno promjenjiv faktor. Ona je povezana sa smanjenom razinom tjeskobe i povećanjem adaptivnog zdravstvenog ponašanja

mladih s kroničnim zdravstvenim stanjima (Lam i sur., 2007; Sin i sur., 2005), stoga može biti osobito važan prediktor težine povezanih ishoda. Doista, prijašnji rezultati pokazuju da se socijalni utjecaji (tj. škola, vršnjaci, roditelji) odnose na adolescente s težinom ishoda koji se odnose na zdravlje (Power i sur., 2010). Ma koliko se mladić ili djevojka povodili za modelima što ih prikazuju mediji ili mladenačka supkultura, njihovo samopoštovanje i samozadovoljstvo najviše ovise o tome koliko ih uvažavaju oni do kojih im je najviše stalo, a i oni sami sebe.

Danas je poznato da je za razumijevanje invaliditeta važno uzeti u obzir i karakteristike oštećenja, kao i društvene i fizičke čimbenike (Schneidert i sur., 2003). Ako još uz sve prethodno navedeno dodamo da se radi o adolescentima s nekim oblikom neurorazvojnog oštećenja (NO), cijela priča dobiva novu dimenziju. NO je oštećenje rasta i razvoja središnjeg živčanog sustava koje nastaje u ranom razvoju (Tager-Flusberg, 1999) i utječe na različita područja funkcioniranja, uključujući mobilnost, obradu informacija, samoregulaciju i komunikaciju (Farmer i Deidrick, 2006, prema Arim, 2012). Adolescenti s NO-om također imaju potrebu participirati u zajednici, razvijati se unutar nje i biti prihvaćeni, no često to nije ostvareno. Nažalost, ima mnogo čimbenika koji dovode do socijalne isključenosti adolescenata s NO-om, a ta ista isključenost može pogubno djelovati na sve aspekte razvoja mladog čovjeka. Prema podacima iz stručnih radova, percipirana potreba i percipirana dostupnost socijalne podrške je kritički intervenirajući čimbenik u odnosu socijalne podrške i zdravlja. Percepcija potrebe i dostupnosti socijalne podrške ima veći utjecaj na zdravlje nego stvarna potreba i dostupnost (Gibson, 1994, prema Karačić 2012). U Hrvatskoj je svake godine rođeno oko 6000, a u Zagrebu oko 1300 djece s neurorazvojnim rizikom (Jakupčević-Grubić 2000, prema Ljutić 2013). U razvijenim zemljama svako deseto dijete je neurorizično. Najčešći je uzrok NO-a u djece oštećenje mozga tijekom trudnoće, porođaja te novorođenačkog perioda. Ta se odstupanja mogu očitovati kao: *teška* (cerebralna paraliza, mentalna retardacija, epilepsija, oštećenje sensorike – vida, sluha), *blaža* (usporen neuromotorni razvoj, nespretnost fine i grube motorike, poremećaj komunikacije, smetnje ponašanja, govora, specifične smetnje učenja). Navedena neurorazvojna oštećenja mogu biti pojedinačno ili višestruko zastupljena u istog djeteta, s različitim kliničkim slikama vodećeg i pridruženih odstupanja. Problemi adolescenata s neurorazvojnim oštećenjima bitno se razlikuju od problema adolescenata bez oštećenja. Oštećenje u toj dobi osobito se teško podnosi jer dolazi do sudara stvarnih sposobnosti i pretjeranih zahtjeva socijalne okoline u odnosu na adolescenta. S neusklađenim aspektima identiteta ne može se odgovoriti na zahtjeve koji postavljaju ego i okolina (Bastašić, 1995). Svaki NO od osobe zahtijeva niz kompromisa, što u adolescenciji jako otežava i komplicira normalan razvoj, pa kod

adolescenata dolazi do pojave socijalne nezrelosti i socijalne izolacije. Osobe s NO-om formiraju stavove prema sebi i svom oštećenju pod utjecajem socijalne većine. Karačić (2012) navodi da većina ljudi ima snažnu tendenciju da sebe i druge ljude klasificira na osnovi neke naročito izrađene i vidljive karakteristike. To znači da smo svi skloni donositi sudove o ljudima na osnovi vrlo pojednostavljenog dojma koji je određen jednom izrazitom karakteristikom, kao npr. fizičkom ljepotom ili oštećenjem. U adolescenciji je važno emocionalno slaganje s prijateljima, a grupa eksperimentiranjem omogućava bolje razumijevanje sebe: drugi postaju neka vrsta zrcala u kojem vidimo sebe, a zrcala, pa i ona najobičnija, ipak otkrivaju neku istinu o nama (Bastašić, 1995). Ciljevi ovog rada bili su sljedeći: (a) ispitati uključenost i prilagodbu adolescenta s neurorazvojnim oštećenjima na zahtjeve socijalne okoline; (b) ispitati percepciju primljene pomoći; (c) ispitati izvor podrške (uža i šira obitelj, prijatelji, nastavnici); (d) ispitati stav o sebi samom.

METODA

Sudionici

Provedeno istraživanje obuhvatilo je 36 adolescenata s NO-om u dobi od 15 do 20 godina; radi se o djeci članova Kluba roditelja nedonoščadi „Palčići“ s mjestom prebivališta po cijeloj Hrvatskoj. Od ukupno 36 ispitanika 15 (41,66 %) je pripadnika muškog spola, a 21 (58,33 %) ženskog spola.

Postupak

Sudionici su pismeno i elektronički, e-poštom i internetskim programom „Google+“ odgovarali na ponuđena pitanja. Istraživanje se provodilo od studenog 2013. do ožujka 2014. godine.

Instrumenti

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je „Upitnik uključenosti i prilagodbe adolescenata na zahtjeve socijalne okoline“. Upitnik je sadržavao varijable vezane uz različita životna područja:

- a) *Prilagodba u obitelji* – ova komponenta sastoji se od varijabli koje su se odnosile na izvor podrške i prilagodbu unutar obitelji. Varijable su ispitane kroz učestalost javljanja nekog ponašanja, a izražene su u četiri stupnja: 1 – nikad, 2 – rijetko, 3 – često, 4 – stalno. Zadovoljstvo u pet stupnjeva: 1 - vrlo zadovoljan/na, 2 – prilično zadovoljan/na, 3 – djelomično zadovoljan/na, 4 – prilično nezadovoljan/na, 5 – vrlo nezadovoljan/na;

- b) *Prilagodba u školi* –sastoji se od varijabli koje su se odnosile na zadovoljstvo trenutnom pozicijom unutar razreda i izvršavanje obaveza u školi, a izraženo je u pet stupnjeva: 1 - vrlo zadovoljan/na, 2 – prilično zadovoljan/na, 3 – djelomično zadovoljan/na, 4 – prilično nezadovoljan/na, 5 – vrlo nezadovoljan/na. U ovoj komponenti postavljeno je opisno pitanje koje je u radu korišteno kao dodatni izvor informacija;
- c) *Prilagodba u društvu* – sastoji se od varijabli koje su se odnosile na učestalost javljanja nekog ponašanja, izraženo u četiri stupnja: 1 –nikad, 2 – rijetko, 3 – često, 4 – stalno. Za potrebe ovog istraživanja konstruirana je ljestvica pomoću koje se mjerio izvor očekivane podrške uže i šire obitelji, prijatelja, nastavnika ili drugih djelatnika u školi u budućnosti, te poimanje o tome koliko će se moći osloniti na sebe, izraženo ocjenama od 1 do 5, pri čemu 1 znači minimalno, a 5 maksimalno;
- d) *Prilagodba u staroj i novoj sredini* – postavljeno je opisno pitanje i sudionici su morali navesti barem tri osjećaja koji se u njima javljaju kad se nalaze u poznatoj, kao i nepoznatoj sredini. Sve četiri komponente Upitnika (prilagodba adolescenta u obitelji, školi, društvu te prilagodba u staroj i novoj sredini) sadrže zatvorena pitanja kojima se ispitalo njihovo ponašanje s obzirom na socijalnu okolinu, a označili su odgovor DA ako su se slagali s tvrdnjom ili odgovor NE ako se s njome nisu slagali.

Obrada podataka

Zbog prirode podataka pri obradi je korištena deskriptivna statistika.

Rezultati

Prilagodba u obitelji. Ovo istraživanje pokazalo je da se više od 90 % ispitanika osjeća punopravnim članovima unutar obitelji koji se u svakom trenutku (100 %) mogu osloniti na njezinu pomoć; 96 % ispitanika navodi da unutar obitelji imaju određene zadatke za koje se očekuje da ih izvrše. Čak 75 % ispitanika navodi da je vrlo zadovoljno trenutnom pozicijom u vlastitoj obitelji, dok se 19 % izjašnjava prilično zadovoljnima, a samo 2 % djelomično zadovoljnima svojom trenutnom pozicijom. Evidentno je da se percepcija ispitanika o ponašanju njihove obitelji prema njima bitno razlikuje. Naime, 39 % adolescenta osjeća se sretno i sigurno unutar obitelji dok 33 % ponekad ima osjećaj da ih nitko ne doživljava ozbiljno, 19 % smatra da se obitelj prema njima ponaša previše zaštitnički dok ostatak ispitanika smatra da nemanju prilike dokazati se ili pak imaju osjećaj da su manje vrijedni u odnosu na ostale članove obitelji. No, ne smijemo zaboraviti da je riječ o

adolescentima te da su obilježja razvojne faze u kojoj se nalaze traganje za vlastitim identitetom, sukobi s okolinom, ispitivanje granica, buntovništvo i istraživanje, stoga i ne čudi ovakav tip odgovora. S druge strane, navode da se s članovima obitelji sukobljavaju rijetko (56 %) ili nikad (28 %), a samo mali broj često (17 %).

Prilagodba u školi. Kad govorimo o prilagodbi u školi većina ispitanika (75 %) rado boravi u njoj, a školske aktivnosti im pomažu u osamostaljivanju (83 %) i nastavnici imaju dovoljno razumijevanja za njihove potrebe (78 %). Iako većina adolescenata s NO-om smatra da škola pozitivno utječe na njih, manje od pola (39 %) ih izražava svoje mišljenje na satu, a još manje ih je aktivno (36 %). Bez obzira na to 36 % ih je vrlo zadovoljno izvršavanjem svojih obaveza koje se tiču škole i školskih aktivnosti, 45 % prilično zadovoljno, 17 % djelomično, a samo 2 % prilično nezadovoljno. Čak 35 % ispitanika vrlo je zadovoljno svojom trenutnom pozicijom unutar razreda, dok je njih 57 % prilično zadovoljno, a samo 8 % djelomično zadovoljno. Na pitanje o tome kako se osjećaju kad se od njih traži da izlažu ispred grupe učenika najčešće su se pojavljivale varijacije ovakvih odgovora:

- Osjećam se sigurno, spreman/na iznijeti svoje zaključke i mišljenja.
- Ne volim izlagati pred grupom učenika, pogotovo ako nisam dobro spreman/na.
- Ako sam spreman/na za izlaganje, osjećam se dobro.

Prilagodba u društvu. Svi sudionici istraživanja smatraju se društvenim osobama koje imaju potrebu pripadati društvenoj zajednici; 75 % sudionika navodi da im je važno mišljenje koje vršnjaci imaju o njima, no bez obzira na to 81 % nije sklono popustiti pritisku većine iako se ne slažu s njihovim mišljenjem. Pri ispitivanju očekivanog izvora podrške u budućnosti ispitanici su se izjasnili kako smatraju da će se najviše moći osloniti na pomoć uže obitelji (94 %), šire obitelji (56 %), zatim samog sebe (77 %), a na posljednja dva mjesta rangirani su prijatelji (56 %) i nastavnici (53 %). Stupanj zabrinutosti adolescenata za moguće negativne reakcije drugih ljudi može se predvidjeti i na osnovi samoprocjene o prihvaćenosti vršnjaka; 86 % ispitanika navodi da nikada nije doživjelo da im se prijatelji rugaju, zadirkuju ili ih ismijavaju, dok 78 % navodi da se nikada nisu osjećali usamljeno u grupi vršnjaka.

Prilagodba u staroj i novoj sredini. Podatci koji su izašli na vidjelo razmatranjem prilagodbe adolescenata s NO-om u staroj i novoj sredini govore da su svi prijateljski raspoloženi prema drugim ljudima (100 %) te da imaju pozitivan stav o sebi (100 %), ali u isto vrijeme osjećaju se neugodno (61 %) kad se nalaze u društvu osoba koje ne poznaju. Također navode kako ne vole mijenjati sredinu zbog straha da se neće svidjeti novim ljudima (92 %), a njih 83 % nije sklono mijenjati svoje ponašanje kako bi se svidjelo društvu. Kada dođe u novu sredinu 22 % ispitanika se

boji da se neće uklopiti, 13 % se boji da će biti ispod prosjeka, 17 % se teško prilagođava, 26 % ne voli mijenjati sredinu, a 21 % nema problema s prilagođavanjem. Neugoda (33 %) i nesigurnost (25 %) najčešći su osjećaji koji se javljaju kod ispitanika u nepoznatoj sredini, dok su u poznatoj sredini to opuštenost (50 %) i smirenost (36 %).

Rasprava

Obitelj je prva djetetova okolina. Emocionalna klima u obiteljskom okruženju u kojemu dijete ili adolescent živi i odrasta najznačajniji je čimbenik zdravog razvoja (Graovac, 2010). Samim tim, s njom se dijete najviše poistovjećuje. Smatra se da roditelji u odgoju djeteta imaju udio oko 70 %, a preostalih 30 % vrtić, škola i šira socijalna sredina. Mnogobrojna istraživanja o oblikovanju dječje ličnosti govore da je obitelj najsnažniji faktor koji utječe na oblikovanje dječje ličnosti (Imširagić i sur., 2009). Obitelj se obično smatra skupinom privrženih pojedinaca koji podrškom štite svoje članove od stresnih događaja ili ublažavaju stres kod onih članova koji su ga doživjeli. Pokazuje se, međutim, da sama obitelj može biti, i često jest najvažniji izvor stresa za velik broj ljudi (Fosson, 1988, prema Karačić, 2012). Ovo istraživanje pokazalo je da se više od 90 % ispitanika osjeća punopravnim članovima unutar obitelji koji se u svakom trenutku mogu osloniti na njezinu pomoć. Obitelj je prirodna sredina djeteta u kojoj se njegova ličnost oblikuje u odraslu osobu, a roditelji su veoma važni faktori za pravilan odgoj djeteta s NO-om. Rezultati psiholoških istraživanja pokazuju da dijete koje ima sigurnu vezu s roditeljima razvija socijalno-emocionalne sposobnosti, za razliku od djece s nesigurnom ili ambivalentnom vezom (Imširagić i sur., 2009). Evidentno je da se percepcija ispitanika o ponašanju njihove obitelji prema njima bitno razlikuje. Naime, 39 % adolescenta osjeća se sretno i sigurno unutar obitelji, dok 33 % ponekad ima osjećaj da ih nitko ne doživljava ozbiljno; 19 % smatra da se obitelj prema njima ponaša previše zaštitnički, dok ostatak ispitanika smatra da nema prilike za dokazivanje ili pak ima osjećaj da su manje vrijedni u odnosu na ostale članove obitelji. Ne smijemo zaboraviti da je riječ o adolescentima te da su obilježja razvojne faze u kojoj se nalaze traganje za vlastitim identitetom, sukobi s okolinom, ispitivanje granica, buntovništvo i istraživanje, stoga i ne čudi ovakav tip odgovora. S druge strane, ispitanici navode da se s članovima obitelji sukobljavaju rijetko ili nikad, a samo mali broj navodi da to čini često.

Vezanost za školu ima izravan utjecaj na obrazovne ishode, poput boljeg školskog uspjeha, više motivacije za učenje, većeg samopouzdanja, češćeg sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima i retenciju u sustavu obrazovanja (Thompson, 2006; Waters, Cross i Runions, 2009, prema Roviš i Bezinović, 2011). Vezanost za školu

pozitivno je povezana s boljim fizičkim zdravljem, sudjelovanjem u fizičkim aktivnostima i zdravijom prehranom, što je kod neurorizične djece iznimno važno. Uspjeh u školi važan je dio samopoimanja djece u procesu obrazovanja, kako zbog pritiska roditelja da ostvare uspjeh u toj domeni, tako i zbog povezanosti sa statusom u društvu vršnjaka. Istraživanja upućuju na povezanost između uspjeha u školi i samoevaluacije (Fende i Schroer, 1985, prema Radovanović i Glavak 2003) navode da je povezanost školskih dostignuća i mjere općega samopoštovanja najizraženija na razini srednje škole, a nakon napuštanja škole značenje toga dostignuća opada (Burns 1982, prema Radovanović i Glavak 2003). Kad govorimo o prilagodbi u školi većina ispitanika u ovom istraživanju rekla je da rado boravi u njoj te da im školske aktivnosti pomažu u osamostaljivanju, a da nastavnici imaju dovoljno razumijevanja za njihove potrebe. Iako se većina adolescenata s NO-om izjasnila da škola pozitivno utječe na njih, manje od pola ih izražava svoje mišljenje na satu, a još manje ih je aktivno, ali bez obzira na to zadovoljni su izvršavanjem svojih obaveza koje se tiču škole i školskih aktivnosti. Prema istraživanju koje je provela Karačić (2012) frekvencija druženja pokazuje razliku u druženju s osobljem i nastavnicima, s tim da se adolescenti bez tjelesnog oštećenja ne družu i ne žele družiti s njima, dok se adolescenti s tjelesnim oštećenjem družu i žele se družiti.

Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije (WHO, 2001) fizički, socijalni i osobni čimbenici važan su aspekt okoline u kojoj ljudi žive i provode svoje živote. Iskustvo invaliditeta opisano je kao rezultat interakcije između zdravlja neke osobe ili funkcionalnog oštećenja i okolišnih čimbenika. Danas je poznato da je uz karakteristike onesposobljenja važno uzeti u obzir i društvene i fizičke čimbenike kod razumijevanja invaliditeta (Foley i sur., 2014). Provela se velika longitudinalna studija koja je istraživala utjecaj okolišnih čimbenika na sudjelovanje i kvalitetu života djece i adolescenata s cerebralnom paralizom u devet europskih regija, a provela ju je SPARCLE grupa (Colver 2006, Productivity Commission, 2011, prema Foley i sur., 2014). Njihovi rezultati pokazuju da je razina sudjelovanja djece s cerebralnom paralizom bila znatno niža nego u općoj populaciji, a to posebno vrijedi za one s teškim motoričkim oštećenjima. Također su zaključili da mjere okružja ne trebaju obuhvatiti samo pomagala, tehnologije, pristupe i dostupnosti usluga već i druge čimbenike, poput dobrotvornih pristupa, prijateljstva, socijalne integracije, stavova drugih i socijalne uključenosti (Foley i sur., 2014). Društvo je posebno važan činitelj u izgradnji ličnosti: ono utječe na ovladavanje selfom, na ponašanje; kontrolira iskazivanje osjećaja, agresivnost i egocentrizam, uči kako zrelije rješavati sukobe, jer obitelj prestaje biti jedino mjerilo, mjerilo postaju i drugi. U stalnom, aktivnom odnosu s okolinom čovjek stvara sliku o svijetu koji ga okružuje. S druge strane, putem socijalne interakcije oblikuje sliku o sebi i svojim

mogućnostima. Svi sudionici istraživanja smatraju se društvenim osobama koje imaju potrebu pripadati društvenoj zajednici. Isto tako važno im je mišljenje koje vršnjaci imaju o njima, ali bez obzira na to nisu skloni popustiti pritisku većine iako se ne slažu s njihovim mišljenjem. Stupanj zabrinutosti adolescenata za moguće negativne reakcije drugih ljudi može se predviđati i na osnovi samoprocjene prihvaćenosti od vršnjaka. Povezanost straha od negativne evaluacije, kao aspekta socijalne anksioznosti i prihvaćenosti od vršnjaka u skladu je s rezultatima sličnih istraživanja koja upozoravaju na negativnu povezanost socijalne anksioznosti i statusa u vršnjačkoj grupi (La Greca i Stone, 1993; Ginsburg i sur., 1998; Walters i Inderbitzen, 1998, prema Radovanović i Glavak 2003). Pri ispitivanju očekivanog izvora podrške u budućnosti ispitanici su se izjasnili kako smatraju da će se najviše moći osloniti na pomoć uže obitelji, šire obitelji, zatim samog sebe, a na posljednja dva mjesta rangirani su prijatelji i nastavnici. Dobiveni rezultat ukazuje na činjenicu da je obitelj, bila ona uža ili šira, najveći izvor potpore, što je i u skladu s istraživanjem prema kojem više od 97 % ispitanika smatra da za normalan odgoj djeteta roditelji imaju veoma značajnu ulogu (Imširagić i sur., 2009). Iako Karačić (2012) ukazuje na činjenicu da su adolescenti s tjelesnim oštećenjem uključeni u bio-psiho-socijalnu, duhovnu i profesionalnu rehabilitaciju, te da su više upućeni na traženje svih vrsta pomoći nastavnika i osoblja, što stvara topliji odnos, pa je i razumljivije češće međusobno druženje i želja za njim, u ovom istraživanju ispitanici su se izjasnili da će se u budućnosti u ostvarivanju planova najmanje moći osloniti upravo na nastavnike.

Kulturni kontekst ima važnu ulogu u razvoju čovjekovih društvenih i ponašajnih karakteristika (Chen i sur., 2006). Brojna istraživanja dovela su do zaključka da različiti oblici društvenih interakcija utječu na različite vrste društvenih odnosa. Sukladno sustavu vrijednosti, obrazovnim ciljevima, konvencionalnim oblicima interakcije i kulturnim normama, dijete razvija i mehanizme interakcije, koje kasnije koristi u vlastitim društvenim odnosima (Klarin i sur., 2012). Važno je utvrditi osnovne društvene potrebe koje će osoba zadovoljiti kroz interakcije sa svojom socijalnom sredinom. U individualno orijentiranim sredinama naglasak će biti na samostalnosti i osobnoj slobodi, a temeljni je cilj poticanje zdravog samopoštovanja, osobni uspjeh i kreativnost (Klarin i sur., 2012). U Hrvatskoj se mladi ljudi potiču na samostalnost i neovisnost od obitelji i vršnjaka. Drugi ljudi imaju važnu ulogu u tome kako se osoba osjeća u psihološkom i tjelesnom smislu. Ova teorija pogotovo vrijedi za adolescente kod kojih je posebno izražena važnost interakcije sa socijalnom okolinom u kojoj se pojedinac nalazi. Ako ne naiđe na razumijevanje te iste okoline to može u konačnici dovesti do autostigme – internaliziranih negativnih stereotipa koji vode samopreziranju i samookrivljanju. Podatci koji su izašli na vidjelo

razmatranjem prilagodbe adolescenata s NO-om u staroj i novoj sredini govore da su svi prijateljski raspoloženi prema drugim ljudima te da imaju pozitivan stav o sebi, ali se u isto vrijeme osjećaju neugodno kad se nalaze u društvu osoba koje ne poznaju. Također navode kako ne vole mijenjati sredinu zbog straha da se neće uklopiti ili da će biti ispod prosjeka grupe, dok tek nekolicina adolescenata kaže kako nema problema s prilagođavanjem. Negativna povezanost straha od negativne evaluacije i samoprocijenjene prihvaćenosti od vršnjaka u skladu je s rezultatima nekih istraživanja. Tako su La Greca i sur. (1988) te La Greca i Stone (1993) prema Radovanović i Glavak (2003) ustanovili da su djeca koju su odbacili ili zanemarivali vršnjaci socijalno anksioznija od suučenika. Rubin (1985) prema Radovanović i Glavak (2003) navodi da se socijalno anksiozna djeca u većoj mjeri doživljavaju kao socijalno nekompetentna. U prilog ovome govore i navodi ispitanika da su najčešći osjećaji koji se kod njih javljaju u nepoznatoj sredini nelagoda i nesigurnost, a u poznatoj sredini opuštenost i smirenost.

Ovime, dakako, nisu iscrpljene sve teme koje se tiču utjecaja socijalne okoline na adolescente s NO-om, ali daju uvid o viđenju socijalne okoline iz njihove perspektive. Iz svega navedenog može se izvesti nekoliko zaključaka koji se tiču uglavnom sudionika ovog istraživanja, ali i daju ideje u kojem smjeru bi trebalo ići neko opširnije istraživanje ove problematike te u skladu s tim pružiti intervencije koje bi omogućile punu participaciju adolescenata s neurorazvojnim oštećenjima u društvu.

Sažeto izraženo, ovo istraživanje je pokazalo da:

- 1) Adolescenti s NO-om imaju potrebu participirati u socijalnoj okolini jednako kao i adolescenti bez oštećenja.
- 2) Bez obzira na različitu percepciju ponašanja obitelji prema ispitanicima, činjenica je da je upravo obitelj ta koja im pruža i od koje očekuju najveću podršku.
- 3) Sudionici istraživanja izjasnili su se da škola pozitivno utječe na njih i pomaže im u osamostaljivanju, ali manje od pola ih izražava svoje mišljenje na satu, a još manje ih je aktivno.
- 4) Svi sudionici istraživanja smatraju se društvenim osobama koje imaju potrebu pripadati društvenoj zajednici. Isto tako važno im je mišljenje koje vršnjaci imaju o njima, ali bez obzira na to nisu skloni popustiti pritisku većine, iako se ne slažu s njihovim mišljenjem.
- 5) Pri ispitivanju očekivanog izvora podrške u budućnosti ispitanici su se izjasnili kako smatraju da će se najviše moći osloniti na pomoć uže obitelji, šire obitelji, zatim samog sebe, a na posljednja dva mjesta rangirali su prijatelje i nastavnike.

- 6) Svi imaju pozitivan stav o sebi, ali se u isto vrijeme osjećaju neugodno kad se nalaze u društvu osoba koje ne poznaju. Također navode kako ne vole mijenjati sredinu zbog straha da se neće uklopiti ili da će biti ispod prosjeka grupe.

Istraživanje je, također, uputilo na neka nova pitanja koja bi trebalo dalje istražiti. Na primjer, što utječe na nelagodu i nesigurnost koju adolescenti s NO-om osjećaju kada se nalaze u nepoznatoj sredini? Potom, koji je uzrok tome da će se u budućnosti najmanje moći osloniti na prijatelje i nastavnike, iako je poznato da je sklapanje prijateljstva važan dio identiteta u životu adolescenta, a da su nastavnici, odmah nakon roditelja, ljudi s kojima se u tom životnom razdoblju najviše susreću? Zbog čega na satu ne izražavaju svoje mišljenje i ne sudjeluju aktivno iako smatraju da im škola pomaže u osamostaljivanju? Zašto misle da se na sebe u budućnosti neće moći osloniti toliko koliko na užu i širu obitelj?

Zaključak

Rezultati pokazuju da socijalno okruženje ima velik utjecaj na funkcioniranje adolescenata s NO-om u cjelini. Bez obzira na stupanj funkcionalnosti svi imaju potrebu ravnopravno sudjelovati u životu zajednice, što u konačnici nalaže i priroda ljudskog bića. Očito je da im prisutnost socijalne podrške uvelike pomaže u podizanju samopouzdanja koje je jedan od glavnih faktora u ostvarivanju svakodnevnog funkcioniranja bez obzira na razinu (ne)spособnosti. S obzirom na to da je i zakonom propisano pružanje jednakih mogućnosti za sve ljude, neophodno je u zajednici oformiti tim u kojem će stručnjaci raditi individualno s korisnicima kako bi se spriječila autostigmatizacija koja se, kako se može vidjeti iz rada, nerijetko javlja upravo kod adolescenata s NO-om, te samim time poboljšati kvaliteta života u cjelini.

LITERATURA:

1. Arim, R. G., Garner, R. E., Brehaut, J. C., Lach, L. M., MacKenzie, M. J., Rosenbaum, P. L., Kohen, D. E. (2012). Contextual influences of parenting behaviors for children with neurodevelopmental disorders: results from a Canadian national survey. *Disability & Rehabilitation*, 34(26): 2222–2233. Informa UK, Ltd.
2. Ashley, D. K., Wilt, J., Walls, C. E., Emily, A., Scherer, R., Beardslee, W. R., Revelle, W., Shrier, L. A. (2014). The social context of positive and negative affective states in depressed youth, Guilford Publications, Inc.

3. Bastašić, Z. (1995). Pubertet i adolescencija. Zagreb; Školska knjiga: 77-128.
4. Carter, W., Sisco, L., Brown, L., Brickham, D., Al-Khabbaz, A. (2008). Peer interactions and academic engagement of youth with developmental disabilities in inclusive middle and high school classrooms. *American Journal of Mental Retardation*, 113, 479–494.
5. Chen, X., French, D. C., Schneider, B. H. (2006). *Culture and peer relationships. Peer Relationships in Cultural Context: Cambridge Studies in Social and Emotional. Development*; New York: Cambridge University Press.
6. Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., (2004). Social Influence: Compliance and Conformity. *Annu Rev Psychol* 55: 591–621.
7. Colver, A. (2006). Study protocol: SPARCLE - a multi-centre European study of the relationship of environment to participation and quality of life in children with cerebral palsy. *Biomed Central Public Health* 6: 105–115.
8. Coster, W., Law, M., Bedell, G., Liljenquist, K., Kao, Y. C., Khetani, M., Teplicky, R. (2013). School participation, supports and barriers of students with and without disabilities. *Child: care, health and development*. John Wiley & Sons Ltd.
9. De Schauwer, E., Van Hove, G., Mortier, K., Loots, G. (2009). I need help on Mondays. It's not my day. The other days, I'm ok. *Children and Society*, 23, 99–111.
10. Diez, A. M. (2010). School memories of young people with disabilities: an analysis of barriers and aids to inclusion. *Disability and Society*, 25, 163–175.
11. Druckman, J. N., Gilli, M., Klar, S., Robison, J. (2014). The Role of Social Context in Shaping Student-Athlete Opinions. *PLOS ONE* | DOI:10.1371/journal.pone.0115159
12. Eriksson, L., Welander, J., Granlund, M. (2007). Participation in everyday school activities for children with and without disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 19, 485–502.
13. Foley, K. R., Girdler, S., Bourke, J., Jacoby, P., Llewellyn, G., Einfeld, S., Tonge, B., Parmenter, T. R., Leonard, H. (2014). Influences on Social Participation for Young Adults with Down Syndrome. *PLOS ONE* | www.plosone.org.
14. Graovac, M. (2010). *Medicina fluminensis*. 46 (3), 261-266.
15. Guay, S., Billette, V., Marchand, A. (2006). Exploring the links between posttraumatic stress disorder and social support: Processes and potential research avenues. *J Trauma Stress*. 327–338.
16. Hemmingsson, H., Borell, L., Gustavsson, A. (2003). Participation in school: school assistants creating opportunities and obstacles for pupils with disabilities. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 23, 88–98.
17. Huckfeldt, R., Sprague, J. (1995). *Citizens, Politics, and Social Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
18. Imširagić, A., Imširagić, A. (2009) *Roditelji – odgajatelji djece s teškoćama u razvoju*. 5. svibnja 2014. od <http://hrcak.srce.hr/61651>
19. Justinić, J. (2010). *Adolescenta: samopoimanje i potrošačka uključenost u kupovinu odjeće s markom. Društvena istraživanja*. 1-2, 187-208.
20. Karačić, S. (2012) *Socijalna podrška kod adolescenata s tjelesnim oštećenjem*. 20. ožujka. 2014. od <http://hrcak.srce.hr/87550>
21. Klar, S. (2014). Partisanship in a Social Setting. *Am J Polit Sci* 58(3): 687–704.
22. Klarin, M., Pororoković, A., Šimić Šašić, S., Arnaudova, V. (2012). Some characteristics of social interactions among adolescents in Croatia, Bosnia and Herzegovina, and Macedonia. *Psychology Research and Behavior Management*, 163–172.
23. Lam, P. K., Naar-King, S., Wright, K. (2007). Social support and disclosure as predictors of mental health in HIV-positive youth. *Aids Patient Care STDs*. 21(1):20-29.
24. Law, M. (1991). *Muriel Driver Lecture. The environment: a focus for occupational therapy*. 11. svibnja 2014. od http://www.caot.ca/cjot_pdfs/cjot58/58.4law.pdf.

25. Liebgold, E. B. (2014). The Influence of Social Environment: Behavior of Unrelated Adults Affects Future Juvenile Behaviors, *Ethology*, 388–399. Blackwell Verlag GmbH.
26. Ljutić, T. (2013). Najčešći čimbenici prenatalnog oštećenja središnjeg živčanog sustava. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2), 158-171.
27. Morrison, R., Burgman, I. (2009). Friendship experiences among children with disabilities who attend mainstream Australian schools. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 76, 145–152.
28. Ninčević, M. (2009). Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme. *Odgojne znanosti*, 11 (1), 119-141.
29. Power, T. G., Bindler, R. C., Goetz, S., Daratha, K. B. (2010). Obesity prevention in early adolescence: student, parent, and teacher views. *J Sch Health*, 80(1):13-19.
30. Radovanović, N., Glavak, R. (2003) Povezanost straha od negativne evaluacije sa samopimanjem i socijalnom percepcijom kod adolescenata. 5. svibnja 2014. od <http://hrcak.srce.hr/19278>
31. Richardson, P. (2002) The school as social context: social interaction patterns of children with physical disabilities. *American Journal of Occupational Therapy*, 56, 296–304.
32. Roviš, D., Bezinović, P. (2011). Sociologija i prostor. 49 (2), 185–208.
33. Sears, D. O. (1986). College Sophomores in the Laboratory: Influences of a Narrow Data Base on Social Psychology's View of Human Nature. *J Pers Soc Psychol* 51(3): 515–530.
34. Schnurr, P. P., Lunney, C. A., Sengupta, A. (2004). Risk factors for the development versus maintenance of posttraumatic stress disorder. *J Trauma Stress*, 2004; 17: 85–95.
35. Schneider, J., Hurst, R., Miller, J., Ustan, B. (2003). The role of the environment in the international classification of functioning, disability and health (ICF). *Disability and Rehabilitation* 25: 588–595.
36. Sin, M. K., Kang, D. H., Weaver, M. (2005). Relationships of asthma knowledge, self-management, and social support in African American adolescents with asthma. *Int J Nurs Stud*, 42(3):307-313.
37. Sinclair, B. (2012). *The Social Citizen: Peer Networks in Political Behavior*. Chicago: University of Chicago Press.
38. Tager-Flusberg, H. (1999). Neurodevelopmental disorders. In: Cambridge MA, Massachusetts Institute of Technology.
39. Visser, P. S., Mirabile, R. R. (2004). Attitudes in the Social Context: The Impact of Social Network Composition on Individual-Level Attitude Strength. *J Pers Soc Psychol*, 87(6): 779–795.
40. Visser, P. S., Bizer, G. Y., Krosnick, J. A. (2006). Exploring the Latent Structure of Strength-Related Attitude Attributes. In: Zanna MP, editor. *Advances in Experimental Social Psychology*. San Diego, CA: Academic Press.
41. Williams, P., Barclay, L., Schmied, V. (2004). Defining social support in context: a necessary step in improving research, intervention, and practice. *Qual Health Res*, 14(7):942-960.
42. World Health Organization (WHO). (2001). *ICF: International classification of functioning, disability and health*. Geneva: World Health Organisation.
43. Wu, J. P., Reiter-Purtill, J., Zeller, M. H. (2014). The Role of Social Support for Promoting Quality of Life Among Persistently Obese Adolescents: Importance of Support in Schools., *Journal of School Health* 84(2). American School Health Association.
44. Xuji, J., Liuhua, Y., Xiao, Z., Xinchun, W., Chongde, L. (2015). The Effects of Extraversion, Social Support on the Posttraumatic Stress Disorder and Posttraumatic Growth of Adolescent Survivors of the Wenchuan Earthquake. *PLOS ONE* | DOI:10.1371/journal.pone.0121480 March 27, 2015.

Marija Bortiek, Edina Pulić

Influence of social environment on adolescents with neurodevelopmental disability

ABSTRACT

During adolescence interpersonal relations and interactions with increase of the social environment are becoming more important. It is therefore proven that the social environment affects both positively and negatively on those participating in it. Studies have shown that students with disabilities engage less and more infrequently in school circles and organisations, and have less social interactions with colleges outside the classroom. The characteristics of their environment are a larger barrier to school participation, and physical, cognitive and social requirements can also pose a barrier to participation. Considering the stated discoveries the goal of this research was to examine the participation and adaptation of adolescents with ND to the requirements of the social environment, to examine the source of assistance they receive and to examine the perception of the received assistance. 36 adolescents with ND from 15 to 20 years of age residing in locations all over Croatia have participated in this study. The results have shown that the social environment has great influence on the functioning of an adolescent with ND generally. Irrespective of the level of the function, everybody has a need to participate equally in community life. The presence of social assistance is shown to help a great deal in raising self confidence. The results have raised new questions that should be further researched, for example, which factors influence the discomfort and insecurity adolescents with ND feel in an unknown environment, how adolescents perceive their future and the decreasing role of the family as an adult.

Keywords: influence of social environment, adolescents, neurodevelopmental disability, support

